

Brodovi za kružna putovanja s osvrtom na razvoj kruzing turizma u Primorsko-goranskoj županiji

Moulis, Ella

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Maritime Studies, Rijeka / Sveučilište u Rijeci, Pomorski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:187:016491>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Sveučilište u Rijeci, Pomorski fakultet
University of Rijeka, Faculty of Maritime Studies

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Maritime Studies - FMSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
POMORSKI FAKULTET RIJEKA**

ELLA MOULIS

**BRODOVI ZA KRUŽNA PUTOVANJA S OSVRTOM NA
RAZVOJ KRUZING TURIZMA U PRIMORSKO-
GORANSKOJ ŽUPANIJI**

ZAVRŠNI RAD

Rijeka, 2022.

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
POMORSKI FAKULTET RIJEKA**

**BRODOVI ZA KRUŽNA PUTOVANJA S OSVRTOM NA
RAZVOJ KRUZING TURIZMA U PRIMORSKO-
GORANSKOJ ŽUPANIJI**

**CRUISE SHIPS WITH A FOCUS ON DEVELOPMENT OF
CRUISING TOURISM IN PRIMORJE-GORSKI KOTAR
COUNTY**

ZAVRŠNI RAD

Kolegij: Sredstva pomorskog prometa

Mentor: izv. prof. dr. sc. Srđan Žuškin

Studentica: Ella Moulis

JMBAG: 0112080586

Studij: Logistika i menadžment u pomorstvu i prometu

Rijeka, rujan 2022.

Studentica: Ella Moulis

Studijski program: Logistika i menadžment u pomorstvu i prometu

JMBAG: 0112080586

IZJAVA

Kojom izjavljujem da sam završni rad s naslovom BRODOVI ZA KRUŽNA PUTOVANJA S OSVRTOM NA RAZVOJ KRUIZING TURIZMA U PRIMORSKO-GORANSKOJ ŽUPANIJI izradila samostalno pod mentorstvom izv. prof. dr. sc. Srđana Žuškina.

U radu sam primijenila metodologiju znanstvenoistraživačkog rada i koristila literaturu koja je navedena na kraju završnog rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući navela u završnom radu na uobičajen, standardan način citirala sam i povezala s fusnotama i korištenim bibliografskim jedinicama, te nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Rad je pisan u duhu hrvatskoga jezika.

Suglasna sam s objavom završnog rada na službenim stranicama Fakulteta.

Studentica:

Ime i prezime studentice:

Ella Moulis

Studentica: Ella Moulis

Studijski program: Logistika i menadžment u pomorstvu i prometu

JMBAG: 0112080586

IZJAVA STUDENTA – AUTORA O JAVNOJ OBJAVI OBRANJENOG ZAVRŠNOG RADA

Izjavljujem da kao student – autor završnog rada BRODOVI ZA KRUŽNA PUTOVANJA S OSVRTOM NA RAZVOJ KRUZING TURIZMA U PRIMORSKO-GORANSKOJ ŽUPANIJI dozvoljavam Pomorskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci da ga trajno javno objavi i besplatno učini dostupnim javnosti u cjelovitom tekstu u mrežnom digitalnom repozitoriju Pomorskog fakulteta.

U svrhu podržavanja otvorenog pristupa završnim radovima trajno objavljenim u javno dostupnom digitalnom repozitoriju Pomorskog fakulteta, ovom izjavom dajem neisključivo imovinsko pravo iskorištavanja bez sadržajnog, vremenskog i prostornog ograničenja mog završnog rada kao autorskog djela pod uvjetima Creative Commons licencije CC BY Imenovanje, prema opisu dostupnom na <http://creativecommons.org/licenses/>

Studentica:

Ime i prezime studentice:

Ella Moulis

SAŽETAK

Kao jedan od najpopularnijih vrsta turizma, razvio se kruzing turizam koji predstavlja odmor i razonodu na brodu za kružno putovanje koji je glavni nositelj kruzinga. Brodovi za kružna putovanja najluksuznija su plovila svoje klase. Porastom potražnje kruzinga u svijetu, porasla je potražnja i u Hrvatskoj i njenim županijama poput Primorsko-goranske županije te ono postaje jedan novi i poželjan oblik turizma na ovim prostorima. Ovim radom opisat će se povijesni razvoj brodova za kružna putovanja, njihove karakteristike i podjela te će se opisati i analizirati kruzing turizam i mogućnosti njegovog razvoja u budućnosti na prostoru Hrvatske s posebnim osvrtom na Primorsko-goransku županiju.

SUMMARY

Cruise tourism, which represents rest and leisure on a cruise ship, has developed as one of the most popular types of tourism. Cruise ships are the most luxurious vessels. With the increased demand for cruising in the world, the demand has increased in Croatia and its counties, such as Primorje-Gorski Kotar County, and it is becoming a new and desirable form of tourism in this area. This thesis will describe the historical development of cruise ships, their characteristics and classification. It will describe and analyze cruising tourism and the possibilities of its future development in Croatia with special review of the Primorje-Gorski Kotar County.

SADRŽAJ	
SAŽETAK	
SUMMARY	
1. UVOD.....	1
2. BRODOVI ZA KRUŽNA PUTOVANJA	3
2.1. POVIJESNI RAZVOJ	3
2.2 OSNOVNE ZNAČAJKE BRODOVA ZA KRUŽNA PUTOVANJA	5
2.3. SUSTAVNA PODJELA BRODOVA ZA KRUŽNA PUTOVANJA.....	5
2. 4. NAJVEĆI BROD ZA KRUŽNA PUTOVANJA U KLASI	11
3. KONSTRUKCIJSKE KARAKTERISTIKE BRODOVA ZA KRUŽNA PUTOVANJA	12
3.1. KONTRUKCIJSKA OBILJEŽJA BRODOVA ZA KRUŽNA PUTOVANJA.....	12
3.2. OBILJEŽJA POGONA I PORIVA BRODOVA ZA KRUŽNA PUTOVANJA	15
3.3. STABILIZATORI	17
4. RAZVOJ KRUZING TURIZMA.....	19
4.1. RAZVOJ KRUZING TURIZMA U REPUBLICI HRVATSKOJ	19
4.2. RAZVOJ I ANALIZA KRUZING TURIZMA U PRIMORSKO-GORANSKOJ ŽUPANIJI.....	22
4.2.1. Rijeka	23
4.2.2. Opatija	26
4.2.3. Krk.....	26
4.2.4 Rab	27
5. PERSPEKTIVA RAZVOJA KRUZING TURIZMA U PRIMORSKO-GORANSKOJ ŽUPANIJI.....	28
6. ZAKLJUČAK.....	30
7. LITERATURA	32
8. POPIS SLIKA	34
9. POPIS TABLICA.....	35

1. UVOD

Definicija putničkih brodova koja ih definira kao brodove na mehanički pogon ovlaštene za prijevoz 12 i više putnika je temelj za definiranje brodova za kružna putovanja koje se može opisati kao putničke brodove namijenjene putovanju isključivo iz razonode, odmora i zabave koji su dio turističkog doživljaja putnika isto kao i luke u kojima pristaju tijekom krstarenja. Promjenama i napretkom kroz godine mijenjali su se i brodovi za kružna putovanja kako bi udovoljili sve zahtjevnijem i promjenjivom tržištu te najbitnijem aspektu, putnicima. Od drvenih parobroda koji su se pojavili 1800-ih godina do najmodernijih i najluksuznijih plovila, brodovi za kružna putovanja su postali atrakcija i destinacija sami za sebe. Poslovanje brodova za kružna putovanja propisuju razni kodeksi i pravila kako bi se omogućio najviši stupanj sigurnosti.

Brodovi za kružna putovanja neizostavan su čimbenik kruzining turizma kao njegovi nositelji. Kruzining turizam može se definirati kao odmor na brodu za kružna putovanja, kasnije u tekstu *kruzer*, najmanje 48 sati sa zadanim i specifičnim planom putovanja u kojem kruzer pristaje u nekoliko unaprijed poznatih luka i gradova. Iako turizam u Hrvatskoj ima dugogodišnju tradiciju, kruzining turizam se pojavio nešto kasnije, no pojavom kruzining turizma u Hrvatskoj su se otvorile mnogobrojne nove mogućnosti za razvoj u gospodarskom i društvenom smislu. U Hrvatskoj je zbog njene razvedene obale i geografskog položaja more postao jedan od najvažnijih pridonositelja gospodarstvu, a to najbolje prikazuju Dubrovnik, Split i Korčula kao kruzerima najposjećenije luke. Od čak sedam Hrvatskih županija na moru važnu ulogu u kruzining turizmu ima Primorsko-goranska županija s najvećim otocima, Krkom, Cresom, Rabom i Lošinjem. Kao središte županije pozicioniran je grad Rijeka no ona je također i središte kruzininga s najviše dolazaka kruzera u županiji. Grad Rijeka je kroz svoju dugu povijest ugostila mnoge i neke od najluksuznijih brodova za kružna putovanja.

Kao svaka grana turizma u Hrvatskoj i Primorsko-goranskoj županiji, kruzining turizam ima mnogo mjesta za napredak i razvoj jer je ono za Hrvatsku još relativno nov pojam. O mogućnostima i napretku govore mnogi razvojni planovi koji obiluju idejama za poboljšanje i razvoj kruzininga na ovom području koji je itekako dobrodošao.

Rad se sastoji od šest poglavlja. U prvom, uvodnom poglavlju, govori se općenito o brodovima za kružna putovanja i pojmu kruzinga te se uvodi u temu završnog rada. Drugo poglavlje daje povijesni pregled razvoja brodova za kružna putovanja te informacije o osnovnim značajkama brodova i njihovoj podjeli. U trećem poglavlju opisuju se konstrukcijska obilježja brodova poput pogona i poriva, pregrada, stabilizatora te se daje definicija putničkih odnosno brodova za kružna putovanja. Četvrto poglavlje uvodi i daje podatke o razvoju kruzina turizma u svijetu te analizira razvoj kruzina u Hrvatskoj i Primorsko-goranskoj Županiji. U petom poglavlju govori se o perspektivi i budućnosti kruzina u Primorsko-goranskoj županiji te o mogućnostima njegovog razvoja. U posljednjem, šestom poglavlju, zaključuje se da su kruzeri kroz godine itekako napredovali te da Hrvatska i Primorsko-goranska županija imaju mnogo mjesta za razvoj kruzina turizma kontinuiranim praćenjem trendova, tržišta i ulaganjima u svoje resurse.

2. BRODOVI ZA KRUŽNA PUTOVANJA

Pojam brodova za kružna putovanja kao i kruzinga, danas se povezuje s pristupačnosti gotovo svima, luksuzom i odmorom. Nude širok spektar aktivnosti počevši od kasina, sportskog penjanja preko sauna do teretana, no današnji brodovi i pojam kruzinga bitno se razlikuju od njihovih početaka.

2.1. POVIJESNI RAZVOJ

Početni oblici krstarenja datiraju još iz 1800-tih godina 19. stoljeća kada su se parobrodi pretežno koristili samo za prijevoz tereta i pošte. Prva brodska linija koja je istovremeno omogućila prijevoz pošte i putnika bila je The Black Ball Line čiji je osnivač želio graditi pouzdane, brze i udobne brodove s redovitim linijama. Jedan od tih brodova bila je i Britannia koja je 1842. godine isplovila s 86 putnika i jednom kravom iz Liverpoola prema Halifaxu. Kompanija se trudila omogućiti svojim putnicima pouzdanost i komfor no prema jednom od putnika, slavnom Charlesu Dickensu, nisu uspjeli ispuniti segment komfora. Dickens je svoje iskustvo i nezadovoljstvo opisao u putopisu American notes. Prije svega, nezadovoljstvo je izrazio prema dodijeljenoj kabini koja se nije podudarala onoj sa slike koju su mu pokazali. Isprva je pomislio da mu tu kabinu pokazuju u šali te će mu prava kabina biti dodijeljena kasnije, no to nije bila šala.¹ Kabinu je opisao: „Nikada ništa manje nije napravljeno za spavanje osim ljesova.“², također, niti hrana nije bila prema njegovom ukusu. Prilično razumljivo jer to nije bilo krstarenje za rasonodu, to je bilo putovanje od jedne do druge točke. Godine 1884. Peninsular Steam Navigation Company postala je prva brodarska kompanija namijenjena krstarenju kao rasonodi. Počevši s krstarenjima po Mediteranu, a kasnije se proširivši na Indiju, Aziju, Australiju i Novi Zeland.

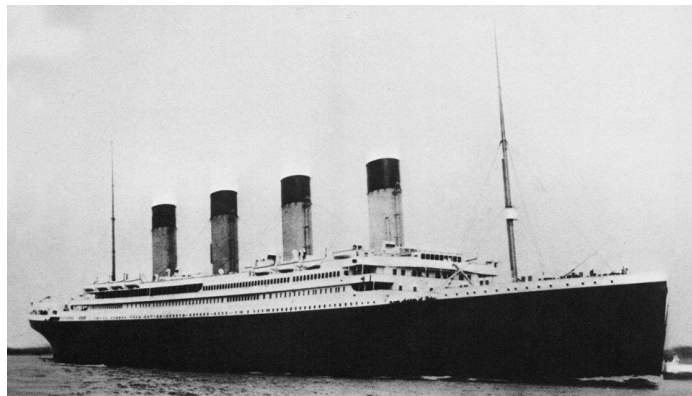
Slika 1 RMS Britannia

Izvor: <https://oceanlinerblog.files.wordpress.com/2019/02/rms-britannia-67b0d0b4-3bc3-4814-8157-725136b4c5c-resize-750.jpeg>

¹ Dickinson, B., Vladimir, A.: Selling the Sea: An inside look at the Cruise Industry, John Wiley & Sons Inc., New York, 1997., str. 10.

² Dickens, C.: American Notes, 1842., str. 10.

Tek se početkom 1900-tih godina javlja potpuno novi koncept krstarenja, kada su predstavljeni Mauritania, Lusitania, Olympic i nesretni Titanik koji je potonuo na svom prvom putovanju 1912. godine. Ovi brodovi napravljeni su namjenski ne samo da pružaju komfor, već da osiguraju i stabilnost u slučaju nevremena te da nude raskoš, eleganciju i stil do tada pristupačan samo u hotelima. Putnici veće platežne moći uživali su prvu klasu te bili smješteni u raskoši, dok su oni male platežne moći bili smješteni u potpalublju doživljavajući izuzetno neugodno iskustvo za razliku od putnika prve klase.³ Unatoč Titanikovoj sudbini i Prvom svjetskom ratu, popularnost krstarenja i dalje je rasla, dosegnuvši svoj vrhunac 1920-ih i 1930-ih godina, no ujedno i svoj krah predstavljanjem preoceanskih zrakoplovnih letova 1958. godine. Zrakoplov je putnicima omogućavao da /na svoje odredište dođu u svega nekoliko sati što im je bilo primamljivije nego putovanje brodom u trajanju od nekoliko dana.

Slika 4 RMS Titanik

Izvor: https://www.enciklopedija.hr/Ilustracije/HE10_1361.jpg

Krstarenja ponovno oživljavaju 1970-ih godina u novom ruhu, s ugrađenim klimama, stabilizatorima, bazenima i kasinima. Nakon emitiranja serije „Love boat“ 1977. godine u kojoj je prikazan kruzer Pacific Princess, dolazi do još veće potražnje za krstarenjima. Broj putnika na krstarenjima u razdoblju od 1970. – 1980. godine porastao je za 190%; s 500 000 putnika u 1970. godini na 1,4 milijuna putnika u 1980. godini.⁴ 1990-ih godina pojavljuju se „mega kruzeri“ s mnoštvom mogućnosti, sadržaja, najnovijih tehnologija spajajući zabavu s odmorom. Uskoro su krstarenja postala dostupna gotovo svima pa i putnicima niže platežne moći. Razlika nekadašnjih i današnjih krstarenja je nevjerojatna; od dvodnevnih, ne tako ugodnih, krstarenja do krstarenja oko svijeta u najmodernijim brodovima uz najveći luksuz.

³ Peručić, D.: Cruising-turizam: Razvoj, strategije i ključni nositelji, 2013., str. 7.

⁴ Hobson J.S.P, Analysis of the US Cruise Line Industry, Tourism Management, Vol 14, Issue 6, Elsevier Science Ltd., Amsterdam, 1993., str. 454.

2.2 OSNOVNE ZNAČAJKE BRODOVA ZA KRUŽNA PUTOVANJA

Kruzери se smatraju plutajućim gradovima zbog svoje veličine, uređenosti i raznolike ponude koju nude svojim putnicima, od nekih sasvim osnovnih usluga do nekima nezamislivih kao što su zip line i karting staza. Kako bi zadržali interes potencijalnih putnika, kruzери su postupno proširili svoju ponudu aktivnosti i pogodnosti. Razvili su aktivnosti za sve uzraste i interese od kuhanja do financijskog savjetovanja. Iako je većina putnika na brodovima za kružna putovanja starije dobi, kompanije sve više kao svoju ciljanu skupinu odabiru obitelji pa su tako Disney krstarenja potpuno prilagođena i namijenjena djeci. Kompanije su također razvile kosher krstarenja namijenjena Židovima te krstarenja na temu Ratova zvijezda i Snježnog kraljevstva.

Veličina brodova za kružna putovanja definira se bruto tonažom odnosno Gross Tonnage (BT) što označava volumen svih zatvorenih prostora na brod. Koristi se za obračun lučkih, registracijskih pristojbi, promjenu sigurnosnih pravila i drugo. Veličina prosječnog kruzera poput Celebrity Apexa, Disney Fantasy ili MSC Preziosa iznosi oko otprilike 305 metara što se može usporediti s tri nogometna stadiona ili s čak deset plavetnih kitova, a broj putnika koje može prihvatiti je oko 3 000.

Svjetska flota brodova za kružna putovanja se trenutno sastoji od 323 kruzera od kojih je čak 34 kruzera bruto tonaže (BT) preko 150 000, a 7 kruzera preko 200 000.

Slika 7 Disney Fantasy brod za kružna putovanja

Izvor:

https://d23n7ahjfnjotp.cloudfront.net/imgs/mobileheaderipad/ship_392656_392656_disneyfantasy_ipad_1024x416_mobhdr.jpg

2.3. SUSTAVNA PODJELA BRODOVA ZA KRUŽNA PUTOVANJA

Brodovi za kružna putovanja mogu biti raznih vrsta i veličina, poput ostalih vrsta brodova kao što su kontejnerski brodovi ili brodovi za rasuti teret, brodovi za kružna putovanja mogu se kategorizirati prema raznim kriterijima kao što su veličina, svrha ili broj putnika koje mogu prihvatiti. Nadalje, veličina kruzera je ujedno i pokazatelj koliko putnika može prihvatiti te koliko sadržaja i pogodnosti pruža. No upravo je ta veličina jedan od ograničenja zbog kojeg brodovi za kružna putovanja ne mogu pristati u sve luke. Neke luke mogu prihvatiti samo kruzere određene veličine zbog svojih karakteristika poput dužine pristana, dubine vode ili nedovoljnog kapaciteta luke.

Kruzeri se mogu klasificirati prema mnogim čimbenicima poput veličine, broja putnika, namjeni ili mjestu obavljanja kružinga.⁵ Stoga se brodovi za kružna putovanja prema veličini i broju putnika razvrstavaju kao:

Mega kruzeri

Najveći brodovi za kružna putovanja s mogućnosti prihvata od 3 500 do 4 000 putnika. Pod mega kruzere se uvrštavaju brodovi za kružna putovanja bruto tonaže preko 135 000, a trenutno ih je preko 50 brodova u toj kategoriji. Prepoznatljivi su po svom izuzetno velikom trupu i nadgrađu. Osvajaju raznovrsnošću sadržaja i ponude od bazena do kina, kockarnica, trgovačkih centara, konferencijskih dvorana, wellnessa i sauna. Današnji mega kruzeri poput Wonder of the Seas, Symphony of the Seas ili na primjer Mardi Gras su čak tri puta veći od prvog mega kruzera Sovereign of the Seas izgrađenog 1988. godine.

Slika 13 Sovereign of the Seas, prvi mega kruzer
Izvor: <https://oceanlinersmagazine.com/wp-content/uploads/2016/09/Sovereign-of-the-Seas-Featured.jpg>

Slika 10 Symphony of the Seas
Izvor: <https://media.pixelager.com/vendor/cruise/royal-caribbean-international/symphony-of-the-seas/large.jpg>

⁵ Berlitz: Cruising & Cruise Ships 2006, Douglas Ward, London, 2006., str. 94.

Veliki kruzeri

Nešto manji od ranije spomenutih mega kruzera te mogu primiti između 2 500 i 3 000 putnika bruto tonaže od 100 000 do 135 000. Veliki kruzeri smatraju se manjim oblicima njihovih modernijih, mega kruzera no bili oni veliki, mega ili mali svi prioritiziraju udobnost i sigurnost putnika prije svega. Jedan od najpoznatijih brodova ove klase je Voyager of the Seas iako zbog maksimalnog broja putnika od 3 600 i otprilike bruto tonažu 137 000 graniči s mega kruzerom, uvrštava se u kategoriju velikih kruzera. U ovu kategoriju se svrstavaju i brodovi poput Crown Princess kruzera bruto tonaže od 113 500 BT i Celebrity Solstice prihvatnog kapaciteta od 2 852 putnika i 121 878 BT.

Slika 16 Celebrity Solstice

Izvor: <https://civitavecchia-transfer.com/wp-content/uploads/2020/05/CELEBRITY-SOLSTICE.jpg>

Srednje veliki kruzeri

Brodovi za kružna putovanja prihvatnog kapaciteta od 1 500 do 2 000 putnika te bruto tonaže od 50 000 BT do 100 000 BT, također u ovu kategoriju se ubrajaju i manji kruzeri koji mogu prihvatiti od oko 800 do 1 500 putnika. Uglavnom prometuju unutar jednog kontinenta ili države, a mogu ploviti i u vodama plitkog gaza poput rijeka, kanala ili jezera. Popularan brod za kružna putovanja ove kategorije je Carnival Spirit bruto tonaže 88 500 BT i prihvatom od preko 2 100 putnika i nešto omanji kruzer Viking Sea s nešto manje od 50 000 BT.

Mali kruzeri

U kategoriju malih brodova za kružna putovanja svrstavaju se svi kruzeri putničkog kapaciteta manjeg od 700 do 800 putnika. Ovi brodovi najčešće plove rijekama, jezerima, ušćima i kanalima. Trajanje putovanja na ovim kruzerima traje od nekoliko sati do najviše dan ili dva također, kapacitet putnika je ograničen te ovisi o veličini samog broda. Manji brodovi kapaciteta od 100 do 200 putnika uglavnom plove po satu od odredišta do odredišta ili se unajmljuju za posebne prilike. Države poput Indije imaju mnogo ovakvih brodova na popularnim turističkim destinacijama. Primjer broda ove kategorije je trajekt odnosno brod za linijski prijevoz putnika i robe najčešće na kraćim relacijama. Prometuju prema rasporedu te nemaju kabine za spavanje.

Slika 19 Trajekt "Hrvat"

Izvor: [https://www.jadrolinija.hr/images/default-source/slike/bijela-flota/trajekti/lokalni/hrvat/hrvat-\(1\).jpg?sfvrsn=9](https://www.jadrolinija.hr/images/default-source/slike/bijela-flota/trajekti/lokalni/hrvat/hrvat-(1).jpg?sfvrsn=9)

Prema namjeni se brodovi za kružna putovanja mogu podijeliti na:

Mainstream kruzere

U ovu kategoriju ubraja se velika većina brodova za kružna putovanja koja prevoze putnike u svrhu razonode i obilazaka. Najpopularniji su i poznati pod nazivom plutajuća odmarališta. Veličinom mogu varirati od mega kruzera do srednje velikih kruzera stoga mogu smjestiti od 850 do 3 000 putnika. Također se mogu podijeliti prema stupnju luksuznosti od ultra-premium do deluxe te mogu biti preookeanski, obalni riječni i dr.

Kruzeri za avanture

Ovo je vrsta kruzera za ljubitelje avantura. Većinom su u privatnom vlasništvu ili ih turističke agencije i kompanije iznajmljuju po određenim cijenama. Najčešće mogu prihvatiti 10 do 50 putnika. Služe za razne aktivnosti poput promatranja kitova ili istraživanja otoka i koraljnih grebena. Mogu pristati u mnogo luka zbog svoje veličine i time omogućuju istraživanje i razgledavanje osamljena i velikim brodovima teško dostupna mjesta.

Slika 22 Avanturistički kruzer

Izvor: <https://www.intrepidtravel.com/adventures/wp-content/uploads/2019/04/Intrepid-Travel-Peregrine-Adventures-Adventure-Cruising-Greece-Galileo-swim-Poliegos9.jpg>

Riječni kruzeri

Brodovi namijenjeni za plitke vode male širine koji spadaju u kategoriju malih kruzera. Obilasci i ture ovom vrstom kruzera postaju sve popularniji i traženiji. U Europi se riječna krstarenja odvijaju na rijekama i kanalima pogodnima dubinom plovnog puta za riječna krstarenja. Najpopularnije rijeke za riječna krstarenja su Rajna, Majna, Dunav, Elba i Douro.

Slika 25 Riječni kruzer "Ariana" u Vukovarskoj luci

Izvor: <https://turizamvukovar.hr/wp-content/uploads/cache/post/Kruzer-Vanja-Vidakovi%C4%87-otkupljeno-sije%C4%8Danj-2020-scaled/70299814.jpg>

Boteli

Brod u funkciji hotela najčešće vezan uz obalu za jedinstveno iskustvo. Većina botela nalazi se na rijekama ili morskim obalama u popularnim turističkim odredištima. Najčešće nisu jako veliki osim ako ne nastanu prenamjenom većih brodova van poslovanja poput botela Marina u centru grada Rijeke koji je 33 godine plovio morima Skandinavije sve dok 2011. godine nije prenamijenjen u hotel s 35 soba, fitnessom i restoranom.

Slika 28 Botel Marina u Rijeci

Izvor: <https://www.klikcup.com/images/objects/2167/botel-marina-klikcup-1.jpg>

Ekspedicijski kruzeri

Posebno dizajnirani brodovi za istraživanje najzabačenijih i najnepristupačnijih mjesta na Zemlji poput polarnih područja. Izgrađeni su prema regulacijama ledene klase brodova te je svaki dio broda izgrađen tako da izdrži velike napore i teške uvijete. Prihvata su od oko 100 putnika s čak 75 do 80 članova posade. Ovi brodovi ne plove samo polarnim područjima poput Antarktike, popularne destinacije ovih kruzera su i Veliki koraljni greben Australije i zapadna obala Irske tijekom kojeg putnici mogu vidjeti artefakte iz željeznog i brončanog doba.

Slika 34 Ekspedicijski kruzer Scenic Eclipse

Izvor: <https://www.total-croatia-news.com/images/scenic-eclipse-polar-yacht.jpg>

Slika 31 Istraživanje nakon dolaska na destinaciju

Izvor: <https://pinkypink.org/img/travel-news/23/ice-finger-death-3.jpg>

2. 4. NAJVEĆI BROD ZA KRUŽNA PUTOVANJA U KLASI

Kompanija Royal Caribbean je uvelike vodeća na ljestvici najvećih brodova za kružna putovanja, od 26 brodova u floti čak pet ih je na ljestvici 10 najvećih brodova za kružna putovanja na svijetu. Tako je od ove godine prvo mjesto na ljestvici najvećih brodova zauzeo kruzer Wonder of the Seas čija pojava u potpunosti opravdava njegovo ime „Čudo“. Najveći je brod za kružna putovanja ikada izgrađen, a na svoje prvo putovanje krenuo je 4. ožujka 2022. godine iz Fort Lauderdalea na Floridi. Dugačak je 362 metra, a širok 64 metra s gazom od 9,3 metra, bruto tonažom od 236 857 BT i maksimalnom brzinom od 22 čvora. Može prihvatiti 6 988 gostiju u 2 867 kabina i 2 300 članova posade sveukupnog prihvatnog kapaciteta od 9 288 ljudi. Sastoji se od 8 „čtvrti“ podijeljenih kroz čak 18 paluba kako bi omogućili svakom gostu jedinstveni doživljaj i za svakoga po nešto, a neke od njih su The Royal Promenade, Youth Zone i nešto do sada neviđeno na kruzerima, Suite Neighborhood, ekskluzivna privatna četvrt samo za korisnike suite apartmana na vrhu kruzera. Neki od sadržaja koje nudi su AquaTeatar s 30 metara visokom platformom za ronjenje, Wonder Playscape vanjski prostor za djecu s toboganima i stijenama za penjanje i laser tag bitku za Planet Z. Također nudi Ultimate Abyss najviši vodeni tobogan na moru visine gotovo 45 metara i dužine 65 metara s mnogo zavojitih i tamnih tunela, to su samo neke od bezbroj mogućnosti koje nudi ovaj brodski gigant. Titulu najvećeg broda za kružna putovanja na svijetu od kruzera Wonder of the Seas 2024. godine preuzet će njegov sestrinski brod Utopia of the Seas koja će nakon završetka gradnje postati najveći brod za kružna putovanja na svijetu. Sa svoja 362 metra u vertikalnom položaju bi dosegla vrh Empire State Building u New Yorku. Planira se izgraditi 19 paluba s 3 000 kabina za prihvat gotovo 10 000 ljudi te pogon na ukapljeni zemni plin što je primjer da kompanija ulaže napore u održivo poslovanje.

Slika 40 Wonder of the Seas, najveći kruzer na svijetu

Izvor: <https://www.royalcaribbeanincentives.com/content/uploads/Wonder-1-992x300.jpeg>

Slika 37 Pogled iz zraka na Wonder of the Seas

Izvor: https://cdn.cruiseradio.net/wp-content/uploads/2022/03/RCI_WN_022022_MichelVerdure_WN22_DroneCadi-149R-scaled.jpg

3. KONSTRUKCIJSKE KARAKTERISTIKE BRODOVA ZA KRUŽNA PUTOVANJA

Putnički brod jest brod na mehanički pogon koji je ovlašten prevoziti više od 12 putnika, dok je putnik svaka osoba na pomorskom objektu, osim djece ispod jedne godine života, te osoba zaposlenih na brodu u bilo kojem svojstvu. Navedene definicije prikazuju putnički brod i putnika kako je definirano nacionalnim, hrvatskim propisom⁶. Ovaj opis odgovara opisima putničkog broda i putnika iz SOLAS konvencije (Safety of Life at Sea) izdane 1974. godine. Za potpuno razumijevanje konstrukcijskih karakteristika brodova za kružna putovanja potrebno je poznavati njegove dijelove kako vidljive izvana tako i one putnicima nevidljive bez kojih ovi brodovi ne bi bili plovidbeno sposobni.

3.1. KONTRUKCIJSKA OBILJEŽJA BRODOVA ZA KRUŽNA PUTOVANJA

Vanjski vodonepropusni pokrov donjeg dijela broda naziva se trup broda koji je s gornje strane zatvoren palubom. Moderni brodovi za kružna putovanja zbog sigurnosti i zaštite od oštećenja imaju dupli trup broda. O obliku trupa ovise mnogi čimbenici kao što su plovnost, stabilnost, otpor, namjena i drugo. Prekooceanski brodovi za kružna putovanja imaju dubok trup u obliku slova V odnosno U za učinkovitiju plovidbu dok riječni kruzери imaju plići trup u obliku slova V ili nekada potpuno ravno dno što im omogućuje plovidbu u plićim vodama.

Sigurnost broda u slučaju oštećenja ili nesreće uvelike ovisi o jačini i izvedbi nepropusnih pregrada. Čimbenici koji odlučuju o položaju i broju nepropusnih pregrada na brodu su duljina broda i smještaj strojarnice. Vodonepropusne pregrade su vertikalno projektirane pregrade unutar brodske konstrukcije kako bi se izbjeglo prodiranje vode u odjeljak ako je susjedni odjeljak poplavljen zbog oštećenja na trupu broda također u slučaju nesreće pomažu da brod ostane u plutajućem stanju. Brodovi za kružna putovanja imaju od 12 do 18 vertikalnih vodonepropusnih pregrada na kojima se nalaze posebna vodonepropusna klizna vrata kako bi se mogla zatvoriti u slučaju naplavlivanja. Vrata se zatvaraju hidraulički ili elektronički na daljinsko upravljanje s nekoliko mjesta na brodu, zapovjedničkog mosta i kontrolne prostorije. Jedan od najvažnijih propisa koji se tiče

⁶ Pomorski zakonik, Narodne novine, 181/04 s izmjenama 76/2007 i 146/2008, Članak 5.

nepropusnih pregrada koji se trebaju poštivati na svakom brodu pa tako i na brodovima za kružna putovanja je SOLAS konvencija koja propisuje:

Broj otvora za cijevi i pristup treba svesti na minimum kako bi se zadržala čvrstoća pregrade. U slučaju da postoje takvi otvori, potrebno je osigurati odgovarajuću armaturu kako bi se spriječila koncentracija naprezanja i zadržala vodonepropusnost konstrukcije. U otvore za cjevovode i kabele mora biti ugrađena odgovarajuća prirubnica.

Po vodonepropusnoj pregradi nije dopušteno više od jedna vodonepropusna vrata. Međutim, u slučaju da brodovi imaju dvostruka okna, mogu postojati dvojna vodonepropusna vrata, od kojih svaka omogućava pristup dvama tunelima s obje strane. Mehanički zupčanci potrebni za ručni rad ovih vrata moraju biti smješteni izvan strojarnice. Vrijeme potrebno za otvaranje/zatvaranje nepropusnih vrata ne smije prijeći 60 sekundi kada je brod u upravnom stanju i drugo.

Prednja pregrada naziva se sudarna pregrada i zamišljena je kao druga prepreka u sudaru što rezultira pucanjem pramčane ploče i prodiranjem vode u područje krmenog pika. Propisi zahtijevaju da pregrada bude vodonepropusna od dna broda do pregradne palube. Sudarna pregrada može imati stepenice ili udubljenja, ali nije dopušteno imati vrata, ventilacijske kanale ili druge otvore. Postoji jedna iznimka, a to je cjevovod kojemu je dopušteno prodiranje u pregradu u svrhu punjenja i pražnjenja krmenog tanka.

U slučaju požara, kako bi se spriječilo širenje vatre iz jednog odjeljka u drugi sve nepropusne pregrade su obložene vatrootpornim oblogama. Međutim, ovisno o stupnju do kojeg pregrade mogu zadržati vatru i dim na zahvaćenoj strani, dijele se u tri kategorije:

Klasa A: Sve vodonepropusne pregrade su svrstane u klasu A. Pregrade klase A moraju biti izrađene od čelika ili ekvivalentnog materijala i moraju proći standardno ispitivanje požara, sprječavajući prolaz vatre ili dima na nezahvaćenu stranu do najmanje jedan sat. Kada se koriste pregrade klase A, prosječna temperatura na strani koja nije pogođena požarom ne smije prelaziti 120 stupnjeva Celzijusa. Uz to, postoje tri kategorije klase A ovisno o vremenu do kojeg temperatura u bilo kojoj točki na pregradi ne smije porasti iznad 160 stupnjeva Celzijusa:

A-60: 60 minuta

A-30: 30 minuta

A-15: 15 minuta

A-0: 0 minuta

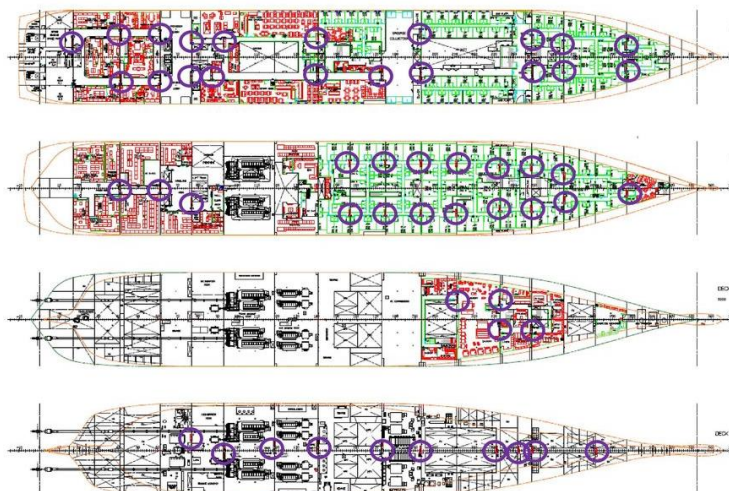
Klasa B: Pregrade klase B izrađene su od materijala koje su SOLAS i klasifikacijska društva odobrila kao nezapaljive materijale. Treba proći standardni požarni test, sprječavajući prolaz vatre ili dima na nezahvaćenu stranu najmanje trideset minuta. Kada se koriste pregrade klase B, prosječna temperatura na strani koja nije pogođena ne smije prelaziti 120 stupnjeva Celzijusa. Postoje dvije vrste pregrada klase B ovisno o vremenu do kojeg temperatura u bilo kojoj točki na pregradi ne smije porasti iznad 206 stupnjeva Celzijusa:

B-15: 15 minuta

B-0: 0 minuta

Klasa C: Pregrade i palube klase C izrađene su od materijala koje su SOLAS i klasifikacijska društva odobrili kao nezapaljive, ali ne moraju ispunjavati nikakve zahtjeve vezane za porast temperature ili prolaz dima i plamena na nezahvaćenu stranu.

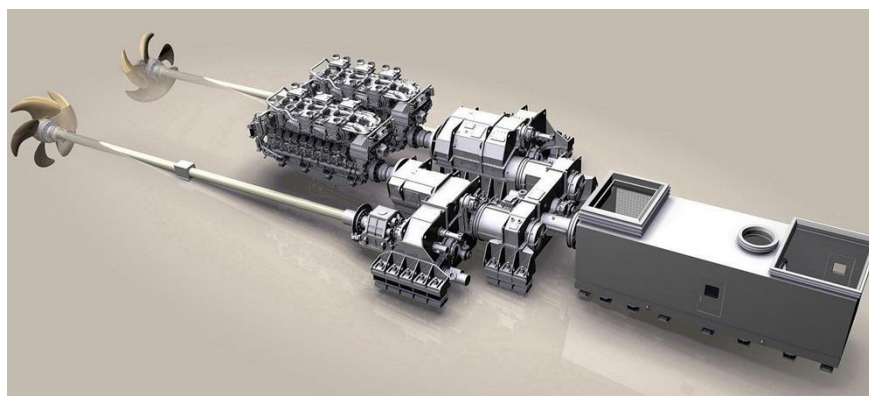
Pregrade klase A i B većinom se koriste kod zatvorenih prostora unutar broda, na primjer: skladišta za teret, kontrolne prostorije, stubišta, mjesta za ukrcaj na čamce za spašavanje, kuhinje, strojarnicu, tankove, javne i smještajne prostore. Pregrade klase C se najčešće koriste na otvorenim palubama i šetnicama, gdje su zahtjevi zaštite od požara minimalni. Mogu se koristiti i između dva slična prostora ako nisu odvojeni vodonepropusnom pregradom, u kojem slučaju je pregrada klase A obavezna.

Slika 43 Primjer brodske konstrukcije s nepropusnim pregradama i vratima
Izvor: https://docplayer.net/docs-images/46/21109576/images/page_10.jpg

3.2. OBILJEŽJA POGONA I PORIVA BRODOVA ZA KRUŽNA PUTOVANJA

Bez izvora energije ova ogromna plovila bi bila samo plutajući hoteli. Veliki broj starijih kruzera koristi dizel motore kao izvore energije. Za pokretanje brodova za kružna putovanja koriste se agregati na dizelsko električni pogon. Azipod pogoni koji su sastavni dio kruzera okreću se za 360° odnosno puni krug te tako zamjenjuju kormilo. Prednost ovog pogona je smanjenje buke i visoka razina djelovanja.

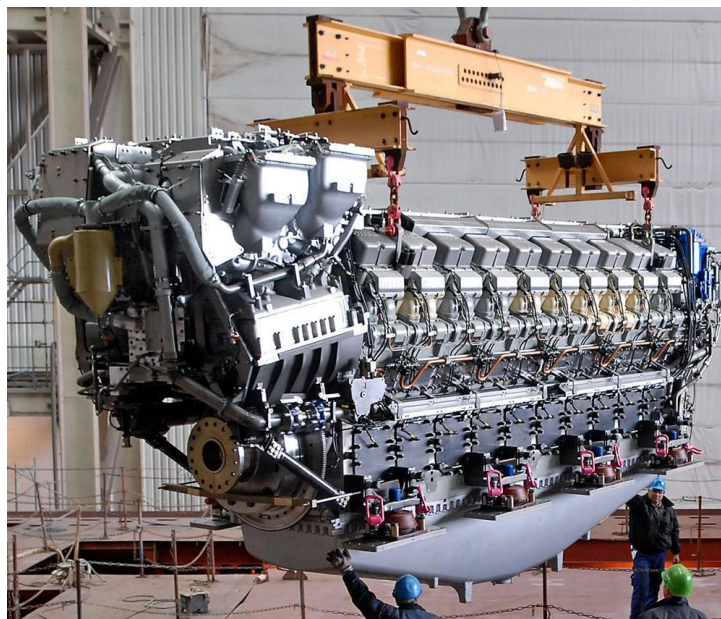

Slika 46 Primjer generatora broda za kružna putovanja

Izvor: <https://www.cruisemapper.com/images/news/752-d0214d1d9d84.jpg>

Zbog stabilnosti, najveće težine broda nalaze se na najnižoj palubi dok se motori postavljaju iznad kobilice u strojarnici. Strojarnica je iznimno velika te je podijeljena na nekoliko odjeljaka zbog sigurnosnih razloga, ako dođe do poplave ili požara više odjeljaka pomaže u suzbijanju štete. Gotovo svi novi brodovi imaju dizel-električni pogon. Glavni motori nisu spojeni na osovine propelera, već su umjesto njih izravno spojeni na velike generatore kako bi proizveli električnu energiju, koja se šalje elektromotorima, koji potom napajaju i potpomažu okretanje propelera. Glavna prednost sustava motora dizelsko-električnih brodova za kružna putovanja je učinkovitost jer omogućuju rad glavnih motora blizu najučinkovitije brzine, bez obzira na to kreće li se brod brzinom od 5 ili 25 čvorova. Dok su brodovi usidreni, generatori i glavni motori proizvode više energije nego što je potrebno. U lukama se oni isključuju, a manji generatori opskrbljuju svjetlo, klimu, kuhinju i drugo. Svi brodovi su opremljeni rezervnim generatorima za hitne slučajeve. Rezervni generatori smješteni su nešto više od glavnih izvan prostora strojarnice kako bi se izolirali od oštećenja ili požara.

Veliki brodovi zahtijevaju mnogo energije, stoga mogu imati više od jednog rezervnog generatora no oni nemaju kapacitet glavnih generatora i motora, ne proizvode dovoljno energije za pokretanje broda zbog ograničenog prostora. Generatori za hitne slučajeve se umjesto toga koriste samo za bitne navigacijske sustave - ključnu komunikacijsku opremu, kritične pumpe u strojarnici, rasvjetu u nuždi. Ako i oni zakažu, brodovi moraju imati rezervnu bateriju. Baterijom je osigurano minimalno 24 sata napajanja.

Slika 49 Najveći motor na svijetu koji se nalazi na svakom brodu Oasis klase kompanije Royal Carribbean

Izvor: <https://www.cruisemapper.com/images/news/752-158e16434e7b.jpg>

Kao noviji izvor energije kruzeri koriste LNG (ukapljeni prirodni plin) koji je najčišće-izgarajući plin, ekološki prihvatljiv te smanjuje emisije stakleničkih plinova do čak 30%. Prvi brod za kružna putovanja s pogonom na LNG je AIDAnova kompanije Carnival Corporation, nedugo nakon ovog broda porinuti su brodovi Costa Smeralda i Mardi Gras također s pogonima na LNG. Nakon Carnival kompanije mnoge druge kompanije su počele težiti ekološki prihvatljivim izvorima energije.

Pogonski sustav Azipod, u kojem se električni pogonski motor nalazi u potopljenoj kapsuli izvan trupa broda, zakreće se za 360° kako bi povećao manevarsku sposobnost i radnu učinkovitost, te ima dokazanu sposobnost smanjenja potrošnje goriva do 20% u usporedbi s tradicionalnom linijom osovine. Zbog minimalne buke i vibracija, Azipod pogon također poboljšava udobnost putnika i posade.

Pogonski sustavi Azipod akumulirali su više od 15 milijuna radnih sati, uštedivši više od 700 000 tona goriva samo u segmentu prijevoza putnika. Neke od prednosti korištenja Azipoda su ušteda prostora u strojarnici, velika manevarska sposobnost, bočni potisnici nisu potrebni jer se azipodi mogu koristiti za pružanje bočnog potiska.

Slika 52 Azipodi broda *Odyssey of the Seas*
Izvor: <https://www.maritimebusinessworld.com/d/news/2442.jpg>

3.3. STABILIZATORI

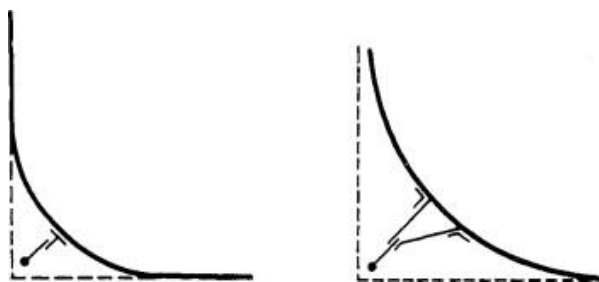
Jedan od problema putnika na kruzerima je morska bolest koja uvelike može pokvariti doživljaj krstarenja stoga moderni brodovi za kružna putovanja koriste stabilizatore kako bi minimizirali ljuljanje broda. Što je plovidba glađa to je manja šansa od pojave morske bolesti i tu nastaje potreba za stabilizatorima. Stabilizator je uređaj koji služi za ublažavanje nepravilnog gibanja, a posebice ljuljanja broda na valovitome moru.⁷ Na kruzerima, stabilizatori imaju funkciju sličnu kao zakrilca na avionu. Na kruzerima se protežu s obje strane ispod vode, sprječavajući pretjerano ljuljanje broda s jedne na drugu stranu veličine od otprilike 7,5 metara. Veliki kruzeri imaju i po dva stabilizatora na svakoj strani, a neki brodovi čak i četiri. Pomažu brodu učinkovitije ploviti kroz vodu te su posebno korisni u uvjetima nemirnog mora i velikih valova s jakim vjetrom.

Osjetljivi žiroskopski sustav takozvane „peraje“ stabilizatora osjeća kretanje broda i šalje signal sustavu za aktiviranje koji, tada, pomiče peraje u smjeru suprotno od sile koje se kako bi spriječili ljuljanje broda. Pogonski zupčanik je obično elektro hidraulički.

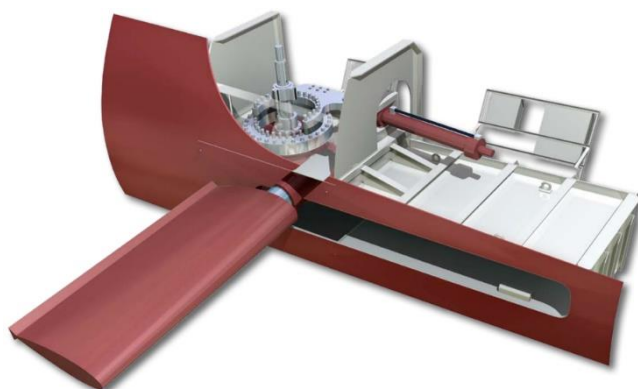
⁷ Hrvatska enciklopedija: brodski stabilizator, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021.

Ljuljanje se može smanjiti pasivnim uređajima, kao što su kaljužne kobilice, ili aktivnim uređajima, kao što su peraje u obliku hidro dinamičkih krila koje se obično nalaze blizu sredine broda, lijevog i desnog boka. Na moru, hidraulički nagibni zupčanik kontinuirano mijenja nagibni kut peraja, kako bi proizveo nagib koji smanjuju ljuljanje broda no aktivni stabilizatori neće biti previše učinkoviti na brzinama ispod 10 čvorova. Dostupni su kao sklopivi tipovi ili neuvlačive konstrukcije. Već se dugi niz godina aktivni stabilizatori primjenjuju na kruzerima i putničkim plovilima kao sredstvo za smanjenje prekomjernog ljuljanja.

Kao i svaka tehnologija, stabilizatori imaju svoja ograničenja. Izvrsni su za stabiliziranje kod ljuljanja broda lijevo-desno, no posrtanje broda odnosno kretanje broda gore-dolje, naprijed-nazad ne može se ublažiti nikakvim instrumentom ili opremom. Jedini način kako se to može prilagoditi je promjena kursa broda tako da plove pod drugim kutom udaranja valova koji bi mogao smanjiti posrtanje.

Slika 55 Ljuljna kobilica, pasivni stabilizator
Izvor: <https://ars.els-cdn.com/content/image/3-s2.0-B9780080115047500095-f03-01-9780080115047.jpg>

Slika 58 Aktivni stabilizator
Izvor: <https://cruisedeals.expert/wp-content/uploads/2015/06/cruise-ship-stabilizer.png>

4. RAZVOJ KRUZING TURIZMA

Od Svjetske turističke organizacije proizlazi definicija da turizam uključuje aktivnosti proizašle iz putovanja i boravka osoba izvan njihove uobičajene sredine ne duže od jedne godine radi odmora, poslovnog putovanja i drugih razloga nevezanih uz aktivnosti za koje bi primili ikakvu naknadu u mjestu koje posjećuju.⁸ Tako se razvila i definicija kruzing turizma koja ga definira kao plovidbu morem ili unutarnjim plovnim putovima prema utvrđenom rasporedu u turističke svrhe te se on svrstava u oblik nautičkog turizma s obzirom da mu je temelj plovidba i plovilo. Pomorska krstarenja odnosno kruzing turizam godišnje generira približno 18 mlrd. USD u troškovima putnika i predstavlja najbrže rastući sektor turističkih putovanja u posljednjih 20 godina.⁹ Može biti domaći koji se odvija u vodama samo jedne države i međunarodni koji se odvija između najmanje dvije države, a karakteriziraju ga višednevna putovanja zbog razonode, zadovoljstva odmora, razgled turističkih destinacija te konstantni rast. Za razvoj cruisinga potrebna su četiri čimbenika: fizički – geografski čimbenik, resursna baza – geografski resursi i turistički potencijal, procesi rasta – razvoj modernih oblika putovanja i cruise-servisa, i cruise brodski dodir – značaj turističke destinacije na ruti. Danas godišnje cruiserima plovi više od 20 milijuna ljudi tijekom godine, prosječne starosti 48 godina, s prosječnim primanjima iznad 40.000\$ godišnje, visokog obrazovanih je gotovo 80 %, a toliki je postotak i vjenčanih.¹⁰

4.1. RAZVOJ KRUZING TURIZMA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Kruzing se u Republici Hrvatskoj razvio tek nedavno unatoč postojanju u Europi od 90-ih godina 20-og stoljeća zbog kompleksnosti tržišta i različitosti koje vladaju kontinentom. Kružna putovanja u Hrvatskoj postoje već više od dvadeset godina u domaćem prometu, ali su u teritorijalnom moru tek zadnjih godina postala prepoznatljivim i poželjnim turističkim proizvodom.¹¹ Kao kruzing tržišta u Europi mogu se smatrati Sjeverozapadna Europa i prvenstveno Mediteran koji se razvio u jednu od najposjećenijih kruzing odredišta na svijetu. Pod pojmom Mediterana odmah se svrstava i Hrvatska koja je jedna od neizostavnih kruzing odredišta u ovom dijelu Europe. Zbog velikog broja otoka, zaljeva i uvala Hrvatska

⁸ UNWTO, Svjetska turistička organizacija

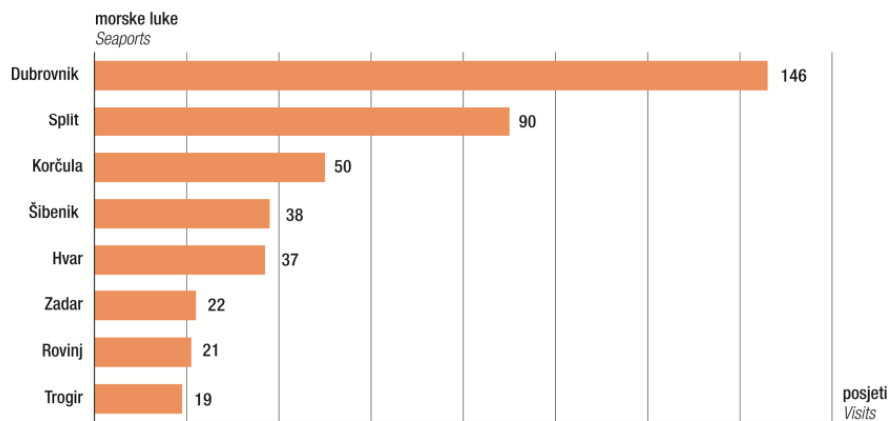
⁹ Benić, I.: Utjecaj pomorskih krstarenja na turističku destinaciju, 2010., str. 49.

¹⁰ Florida - Caribbean Cruise Association, godišnje izvješće, 2013.

¹¹ Institut za turizam: Studija održivog razvoja kruzing turizma u Hrvatskoj, Zagreb, svibanj, 2007., str. 54.

je izuzetno atraktivna kruzing destinacija što se očituje u brojkama iz 2019. godine s oko 1,1 milijun putnika što je nešto manje od 726 putovanja, te oko 194 tisuće putnika i 208 putovanja u 2021. godini nakon oporavka tržišta od pandemije virusa Covid-19 koji je utjecao i na kruzing svijet. Luke za prihvat brodova za kružna putovanja ograničene su svojom veličinom, gazom i drugim karakteristikama tako su neke od luka za prihvat manjih kruzera Rovinj, Poreč, Krk, Cres, Šibenik, Rab, Mali Lošinj, Pag, Vis, Hvar, Ploče te Korčula, a najpoznatije luke u Hrvatskoj su ujedno i luke za prihvat velikih kruzera kao što su Rijeka, Dubrovnik, Pula, Zadar i Split.

Najposjećenije cruising destinacije u Hrvatskoj su Dubrovnik kojeg je 2021. godine posjetilo 122 200 putnika odnosno 63% ukupnog broja kružnih putovanja Hrvatske u 2021. godini zatim slijede Split, Korčula, Šibenik, Hvar, Zadar, Rovinj te Trogir.

Slika 61 Najposjećenije morske luke u Hrvatskoj od siječnja do listopada 2021. godine

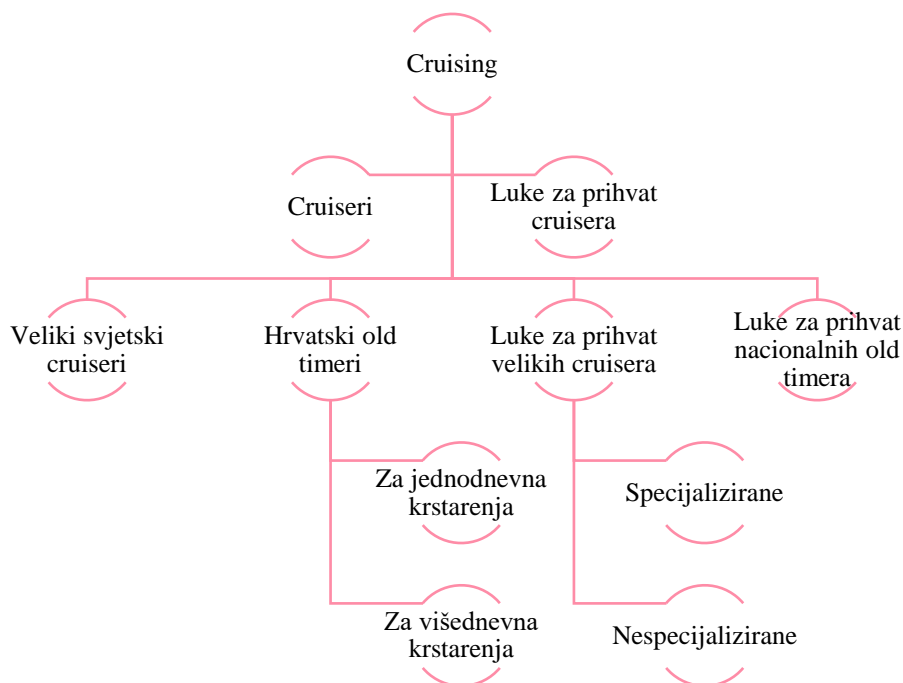
Izvor: https://mint.gov.hr/UserDocsImages/2021_dokumenti/4-3-

[5_6_Kruzna%20putovanja%20stranih%20brodova%20u%20RH%20u%20razdoblju%20od%20siječnja%20do%20listopada%202021.pdf](https://mint.gov.hr/UserDocsImages/2021_dokumenti/4-3-5_6_Kruzna%20putovanja%20stranih%20brodova%20u%20RH%20u%20razdoblju%20od%20siječnja%20do%20listopada%202021.pdf)

Omiljena aktivnost posjetitelja kruzera kada siđu s broda u destinaciju su razgled turističkih atrakcija, izleti unutar destinacije i u okolicu, posjeta muzeja i povijesnih spomenika te kupovina suvenira te degustacija jela i pića lokalnih ugostiteljskih objekata.

Pozitivan utjecaj na razvoj Hrvatske kao kruzing destinacije ima njen položaj na Jadranu, razvedena obala s mnogobrojnim otocima, blizina ostalih kruzing tržišta pogoduje i Hrvatskoj i Europi te planovi za razvoj najposjećenijih luka kruzing turizma u RH. Također Hrvatskoj pogoduje razina sigurnosti koju pruža putnicima i brodovima jer je sigurnost jedna od ključnih čimbenika jer je turizam izuzetno osjetljiv na tu stavku.

¹²U Hrvatskoj se u zadnjih desetak godina razvila posebna vrsta kruzinga, krstarenje hrvatskim old timerima odnosno izletnička i višednevna krstarenja obnovljenim starim drvenim jedrenjacima koji putnicima daju poseban i nezaboravan doživljaj. Tako je kruzing Hrvatskim old timerima postao dio modela kruzinga u Hrvatskoj.

Slika 64 Model kruisinga u Hrvatskoj

Izvor: Prema razvrstavanju u knjizi T. Luković & Z. Gržetić *Nautičko turističko tržište u teoriji i praksi Hrvatske i europskog dijela Mediterana*, Hrvatski hidrografski institut Split, Split, 2007, str. 119.

Bitan segment kruzing turizma u Hrvatskoj čini rijeka Dunav na kojoj je smještena luka Vukovar. U luku Vukovar je prvi riječni kruzer uplovio 2002. godine, a 2019. godine je luka brojila rekordnih 351 kruzer s oko 50 000 gostiju, za 2022. godinu najavljeno ih je 339. Prvi kruzer u 2022. godini uplovio je u luku krajem ožujka sa 100 putnika iz Sjedinjenih Američkih država čija je odredišna destinacija Bukurešt. Grad Vukovar putnicima s kruzera nudi razgled gradskih znamenitosti kao što su Vodotoranj, Muzej vučedolske kulture te Franjevački samostan što je starijoj populaciji koja prevladava na riječnim krstarenjima izuzetno zanimljivo. Luka Vukovar i rijeka Dunav imaju veliki potencijal za razvoj u turističkom smislu.

¹² Luković, T., Gržetić, Z.: *Nautičko turističko tržište u teoriji i praksi Hrvatske i europskog dijela Mediterana*, Hrvatski hidrografski institut Split, Split, 2007. str. 119.

4.2. RAZVOJ I ANALIZA KRUZING TURIZMA U PRIMORSKO-GORANSKOJ ŽUPANIJI

Republika Hrvatska sastoji se od 21 županije sa sedam županija na Jadranu od kojih je jedna i Primorsko-goranska županija. Županiju okružuju Republika Slovenija, Istarska, Karlovačka, Ličko-senjska te Zadarska županija. S površinom od 3 588km² i ukupnim stanovništvom od 266 503 stanovnika, Županiju čine gorsko, primorsko i otočno područje. 13 Središte županije predstavlja grad Rijeka dok obalno područje čine otoci Krk, Cres, Rab, Lošinj, Unije, Susak, Ilovik te Srakani. Županija je prometno sjecište putova koji povezuju Srednju i Jugoistočnu Europu i dio država Zapadne Europe sa Sredozemnim morem.¹⁴

Slika 65 Primorsko-Goranska županija na karti Hrvatske

Izvor: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/4/43/CroatiaPrimorje-GorskiKotar.png/200px-CroatiaPrimorje-GorskiKotar.png>

Činjenica da se županija nalazi na sjecištu robnih tokova pozitivno utječe na gospodarstvo i razvoj lučkih i turističkih djelatnosti koje su značajne za ukupno gospodarstvo Republike Hrvatske.

¹³ <https://www.pgz.hr/o-zupaniji/>

¹⁴ <https://prigoda.hr/pgz-polozaj/>

Jedna od najrazvijenijih i najvažnijih no ujedno i najperspektivnijih grana turizma na prostoru Primorsko-goranske županije je nautički turizam. Trenutno, uz već postojeće marine, planira se njihov daljnji razvoj te stvaranje novih kapaciteta i izgradnja novih marina, sve u svrhu pozicioniranja Županije kao najpoželjnije destinacije nautičkog turizma. Županija trenutni raspolaže s osam marina i preko 3 000 vezova, no plan je u skoroj budućnosti izgraditi još petnaest marina što bi itekako utjecalo na gospodarski rast i razvoj. Također je planirana nadogradnja i obnova već postojećih kapaciteta.

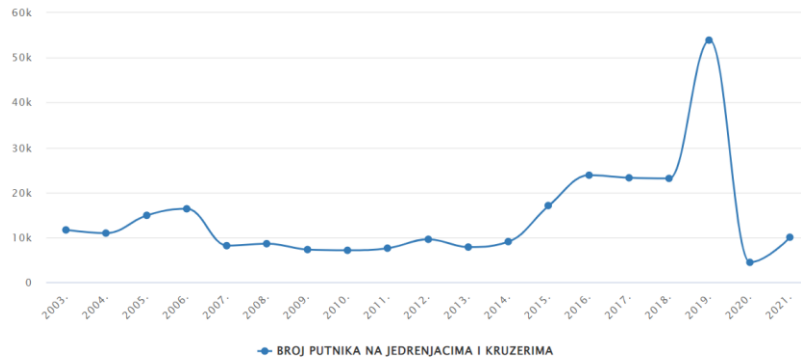
Ulaganja u uređenje i izgradnju novih vezova na području Primorsko-goranske županije rezultirala su porastom broja nautičkih vezova za 660% čime se prati potreba za razvojem turističke ponude, a proširenje i uređenje operativnih obala u lukama na području Županije dio njih je dobio županijski značaj i omogućio se prihvat brodova u linijskom prijevozu, malih i srednjih kruzera te brojnih velikih jahti.

Slika 66 Luke nautičkog turizma Primorsko-goranske županije
Izvor: http://invest.pgz.hr/media/filer_public/d1/6d/d16d1ad5-f8c3-456a-b0c8-31b5ab9a71e1/luke-naucickog-turizma.jpg

4.2.1. Rijeka

S površinom od 1.176.043 m² luka Rijeka nosi titulu najveće luke u Hrvatskoj, iako su u fokusu luke Rijeka kontejnerski i teretni terminali, važnu ulogu ima i pomorsko putnički terminal koji prema podacima iz 2019. godine ima 71 vez za nautička plovila. Pomorsko putnički terminal poput putničkog terminala u sklopu luke Rijeka puštenog u promet 2009. godine za domaći i međunarodni promet je osposobljen za potrebe linijskog obalnog brodarstva, trajektni promet, te za prihvat i otpremu kruzera. Ograđen je lukobranom dugim 1 786 metara te je važno prometno čvorište. Putnički dio luke namijenjen je za brodove za kružna putovanja, turističke i ribarske brodove te prostire na istočni dio Riječkog lučkog bazena. Nautički turizam u gradu Rijeci je u porastu dugi niz godina te se nastoji da postane glavni nositelj riječkog turizma.

Slika 67 Broj putnika na jedrenjacima i kruzerima u luci Rijeka od 2003. do 2021.

Izvor: <https://www.portauthority.hr/statistike-i-tarife/>

Promatrajući sliku 24 može se uvidjeti da je najviše putnika na jedrenjacima i kruzerima luku Rijeka posjetilo 2019. godine njih čak 53 898, dok se u 2020. godini bilježi znatan pad zbog pandemije virusa COVID-19, u toj godini je bilo svega 4 402 putnika, no ponovan porast i oporavak bilježi se 2021. godine s 9 996 putnika, a za 2022. godinu je najavljen dolazak 19 brodova za kružna putovanja iz osam kompanija. Prvi kruzer ove godine Marella Explorer 2 u luku Rijeka je pristao 7. svibnja s 1 200 gostiju i time otvorio kruzning sezonu. Dan kasnije, sa Riječkog lukobrana, na kružno putovanje je krenulo i sedam manjih luksuznih brodova u organizaciji turističkog operatera ID Riva Tours na sedmodnevno putovanje sjevernojadranskim otocima.

Slika 68 Kruzer Marella explorer 2 u Riječkoj luci

Izvor: <https://www.novilist.hr/rijeka-regija/rijeka/kruzeri-u-rijeci-marrela-turizam/>

Rijeka je kroz godine ugostila mnoge brodove za kružna putovanja. Najveći kruzer u povijesti riječke luke je Koningsdam dužine 297 metara, širine 35 metara te gaza od 8,2 metra koji je u lipnju 2019. pristao u Rijeku s 2 650 putnika. Drugi najveći kruzer u riječkoj luci je Norwegian Jade koji je zbog juga 2016. godine uplovio u luku Rijeka s 2 550 putnika i 1 050 članova posade. Još neki od kruzera koji su uplovili u riječku luku su Queen Victoria, Scenic Eclipse, Ms Eurodam, Mein Schiff 6 te niz luksuznih jahti poput jahte Royal Romance.

Slika 69 Kruzer Koningsdam u riječkoj luci

Izvor: <https://www.rtl.hr/vijesti/foto/kruzer-koningsdam-stigao-u-rijeku-300-metarska-grdosija-prevozi-2650-putnika-o-kojima-se-brine-tisucu-clanova-posade-0e78f4ca-b9ee-11ec-b4be-0242ac120012/e99a94c4-8f22-11ec-b149-0242ac12001b>

Slika 70 Kruzer Scenic Eclipse u luci Rijeka

Izvor: https://static.jutarnji.hr/images/slike/2021/06/09/k_11336899_640.jpg

4.2.2. Opatija

Opatija je elitna turistička destinacija s malim zaštićenim akvatorijem i vanjskim vezovima za brodove za kružna putovanja, no to ih ne sprječava da neprestano pristaju u nju. Prosječno se godišnje u Opatiji tijekom krstarenja po Jadranu zaustavi desetak kruzera, a 2022. godine će ih biti sedam, dok se za 2023. godinu planira da će u Opatiju pristati 11 luksuznih brodova za kružna putovanja. Najčešće prihvaća nešto manje kruzere kao što je Crystal Symphony koji je u luku uplovio 2016. godine s dužinom od 241 metar i gotovo 1 000 putnika. Također su se 2016. godine usidriła dva manja kruzera Ponant Le Lyrail i Sea Dream s 240 putnika čiji putnici su imali mogućnost obići okolicu opatijske luke, Lovran, Mošćenice i Rijeku. U rujnu 2013. godine se u sidrište ispred opatijske luke usidrio najveći kruzer te sezone Azamara Journey s 694 putnika i 408 članova posade. Luksuzni kruzer Europa, čiji je vlasnik 12 godina za redom dobitnik nagrade za najbolji kruzer na svijetu, je 2019. uplovio u opatijsku luku. U svibnju 2022. godine je u Opatiju uplovio kruzer Seabourn Quest s 317 putnika iz Velike Britanije i Amerike koji će se do kraja godine još dva puta vratiti u Opatiju.

Slika 71 Kruzer Europa u opatijskoj luci

Izvor: <https://www.rivijeranews.hr/nastavlja-se-sezona-kruzera-u-opatiji/>

4.2.3. Krk

U svibnju 2015. godine je u krčki akvatorij nenajavljeno uplovio kruzer Cruiser Le Lyrial koji je tamo kratko zadržao i time postao prvi kruzer u povijesti Krka, a nedugo nakon njega uplovio je još jedan luksuzni manji kruzer MS Europa s 330 putnika i 284 člana posade. Dugačak je 200 metara te mu je vlasnik njemačka kompanija HapagLloyd. Nakon dobrodošlice i domaćih proizvoda putnici su se zaputili u razgledavanje kulturno povijesnih znamenitosti grada nakon čega su se uputili u Opatiju. 2016. godine u luku je iz Zadra

uplovio kruzer La belle de l'adriatique s 240 putnika koji su prema programu u slobodno vrijeme upoznavali grad Krk te su prisustvovali prvom danu tradicionalnog trodnevnog Krčkog sajma. Kruzer Berlin je 2018. stigao na Krk, a njegovih 360 gostiju je uživalo u dočeku i kasnijem obilasku grada.

Slika 72 Prvi kruzer u Krčkom akvatoriju

Izvor: https://www.grad-krk.hr/sites/default/files/styles/galerija_slika/public/datoteke/8f/8f167600-a94f-4df9-ac75-d11d39329b3a.jpg?itok=IpKSHw4W

4.2.4 Rab

Luka Rab također čini dio kruzinge turizma Primorsko-goranske županije s nekoliko prihvata nešto manjih kruzera svake godine. 2018. godine je u rapski akvatorij uplovio luksuzni kruzer Silver Muse dug 213, 14 metara s 11 paluba kojeg svrstavaju u kategoriju ultra luksuznih kruzera na kojem je bilo 584 putnika koji su se u slobodno vrijeme uputili u razgled jezgre Raba. U svibnju 2022. godine na Rab je doplovio već ranije spomenuti kruzer Seabourn Quest s 324 putnika od kojih su se neki nakon silaska s broda odlučili na bicikliranje.

Slika 31 Kruzer Seabourn Quest na Rabu

Izvor: https://live.staticflickr.com/65535/52084260606_da8654a8ed_b.jpg

5. PERSPEKTIVA RAZVOJA KRUIZING TURIZMA U PRIMORSKO-GORANSKOJ ŽUPANIJI

Kako bi se u potpunosti razumio budući razvoj kruzing turizma u Primorsko-goranskoj županiji potrebno je istaknuti prednosti, nedostatke, prijetnje i mogućnosti, a to najbolje prikazuje SWOT analiza. SWOT analiza koristi se kao metoda za prepoznavanje i utvrđivanje ključnih čimbenika razvoja, potencijala za razvoj te razvojnih ograničenja pojedine turističke destinacije. Na temelju SWOT analize određuju se razvojna vizija, ciljevi, prioriteti, mjere i projekti koji će doprinijeti razvoju pojedine turističke destinacije za koju se izrađuje strategija.¹⁵

PREDNOSTI	NEDOSTATCI
<ul style="list-style-type: none"> - Klima - Kulturna baština - Geoprometni položaj - Razina sigurnosti - Prometna povezanost - Turistička tradicija 	<ul style="list-style-type: none"> - Izražena sezonalnost - Lučka infrastruktura i suprastruktura - Razina interesa za razvoj kruzing turizma - Prevladavanje drugih vrsta turizma - Zagađenje i narušavanje okoliša
MOGUĆNOSTI	PRIJETNJE
<ul style="list-style-type: none"> - Trendovi u turizmu - Lučka infrastruktura i suprastruktura - Više sadržaja u destinacijama - EU fondovi 	<ul style="list-style-type: none"> - Politička nestabilnost - Zagađenje okoliša - Nove zarazne bolesti

Tablica 1 SWOT analiza perspektive kruzinga Primorsko - goranske županije
Izvor: *Izrada studentice*

¹⁵ <https://zir.nsk.hr/islandora/object/velegs:490/preview>

Provedenom SWOT analizom može se zaključiti da Primorsko-goranska županija ima veliki potencijal postati elitno kruzing središte Hrvatske uz dovoljno ulaganja i planiranja u same destinacije te lučku infrastrukturu i suprastrukturu. Kao jedna od razvojnih perspektiva javlja se i promoviranje Županije kao kruzing središta te konstantno praćenje i istraživanje tržišta i novih trendova. Kruzing turizam ima značajan utjecaj na destinaciju u ekonomskom smislu stoga bi se trebalo fokusirati na razvoj i povećanje broja sadržaja u kruzing odredištima Županije iako su luke pristana samo sekundarna destinacija putnicima sa kruzera, no nakon silaska s broda putnici, u nekoliko sati u kojih se zadržavaju na kopnu, žele vidjeti i istražiti zanimljivosti, degustirati autohtona jela te kupiti suvenire i uspomene svi ti čimbenici, ako bi se u njih uložilo, pozitivno utječu na ekonomiju Županije pa tako i Hrvatske. Zadovoljstvo putnika s kruzera koji su došli u destinaciju je itekako važna te se i to mora sagledati kao još jedan faktor mogućnosti za razvoj jer zadovoljstvo putnika može značiti njihov ponovni povratak bilo kruzerom koji u svom itineraru ima Primorsko-goransku županiju ili osobno. Također jedan od faktora razvitka treba se sagledati održivi razvoj koji je neophodan za uspješnost razvojnog plana koji skladno obuhvaća okolišne, ekonomske i socijalne elemente očuvanjem okoliša i zadovoljstvom stanovništva.

Ekonomskim razvitkom koji bi uslijedio zbog kruzing turizma otvorila bi se nova radna mjesta, povećalo bi se sveopće zadovoljstvo lokalnog stanovništva te bi to pozitivno utjecalo na daljnje promjene i planiranja. Grad Rijeka kao središte Županije bi svojim mnogobrojnim i bogatim razvojnim planovima trebao biti poticaj i uzor ostatku Županije kako bi se postigla kolektivna dobrobit jer samo daljnjim razvitkom i planiranjem Primorsko-goranska županija može postati jedno od glavnih kruzing središta na Jadranu.

6. ZAKLJUČAK

Brodovi za kužna putovanja neprestano se mijenjaju, povećavaju, postaju sve luksuzniji i opremljeniji kako bi ugodili i ispunili svaku želju potencijalnog putnika. Kroz stoljeća i godine mnogo se promijenilo po pitanju brodova za kružna putovanja no jedno je sigurno, njihov rast i napredak. Od jednostavnih drvenih i neudobnih parobroda koji su služili samo za prijevoz od jedne točke do druge, opisanih u knjigama jednih od najpoznatijih književnika do najmodernijih i najvećih brodova na svijetu opremljenih najnovijom tehnologijom, dolazi se do zaključka da ti brodovi sami za sebe postaju atrakcija i plutajući hoteli, a luka pristaništa na putovanju je svega sekundarna destinacija u kojoj putnici uživaju svega nekoliko sati da bi se kasnije vratili u potpuno drugačiju okolinu, u unutrašnjost broda. Obzirom na želje i mogućnosti putnika razvijaju se razne vrste brodova za kružna putovanja te njihovih ponuda kako bi svatko pronašao nešto za sebe u okviru svojih mogućnosti.

Sigurnost putnika na brodu je na prvom mjestu te su smjernice za sigurnost propisane SOLAS konvencijom do koje su dovele razne nesreće zbog kojih se sigurnost i konstrukcija brodova za kružna putovanja znatno izmijenila, nadalje, sigurnost uvelike ovisi o izvedbi i jačini vodonepropusnih i vatro nepropusnih pregrada koje brod i putnike štite od požara i potonuća. Uz sigurnost na drugo mjesto se stavlja udobnost putnika i prevencija neugodnih iskustava poput pojave morske bolesti za koju su zaslužni brodski stabilizatori koji sprječavaju pretjerano ljuljane broda i time putovanje čine ugodnijim.

Pojava novih tehnologija pogodovala je brodovima za kružna putovanja jer najnovija tehnologija poput Azipod sustava omogućuje veću manevarsku sposobnost i radnu učinkovitost te dokazano smanjuje potrošnju goriva i time pozitivno utječe na okoliš. Želja i potreba za održivijim životom i načinima transporta dovela je do konstantnog istraživanja i pronalaženja novih izvora energije poput LNG-a koje su ovim brodovima potrebne u enormnim količinama.

Sve većom potražnjom za putovanjima u svrhu odmora i razonode raste i kruzning kao turistička grana. Kruzning je u konstantnom porastu kako u svijetu tako i u Hrvatskoj, a o tome govore brojke turista i pristalih brodova za kružna putovanja koje su najizraženije u Dubrovniku. Čimbenici koji utječu na razvoj kruzning turizma su ekonomski razvoj, međudnos susjednih zemalja, sigurnost, postojanje i stanje pomorsko putničkih terminala, prometna povezanost, infrastruktura i suprastruktura i mnogi drugi.

Turizam je sam po sebi prilično razvijen u Hrvatskoj no i za njega, kao i za svaku njegovu granu postoji mnoštvo mogućnosti i predispozicija za razvitak i napredak, a Primorsko-goranska županija kao županija s najvećim otocima u Hrvatskoj, čistim morem, razvedenom obalom i odličnim geografskim položajem ima najveću mogućnost razvoja i poboljšanja po pitanju kruzing turizma. Kako bi maksimizirala rast i razvoj, Županija mora obratiti pozornost na svoje prednosti te se fokusirati na njihovo poboljšanje te iskoristiti prilike koje joj se nude, no također treba obratiti pozornost na nedostatke i prijetnje koje mogu sputati budući razvoj kruzinga te pronaći optimalna rješenja za te i moguće nove probleme. Kruzing je izuzetno osjetljiva grana turizma i zbog toga je neophodno konstantno provjeravati, istraživati i pratiti nove trendove kako bi se putnici u destinaciji osjećali što ugodnije i zadovoljnije.

Budućnost kruzing turizma u Primorsko-goranskoj županiji je prema svemu sudeći izuzetno svijetla no stalnim ulaganjima i voljom za napretkom i razvojem uspjeh u stvaranju nezaobilazne destinacije u itinerarima brodova za kružna putovanja je zagwarantirana.

7. LITERATURA

Knjige

1. BeniĆ, I.: Utjecaj pomorskih krstarenja na turistiĉku destinaciju, 2010.
2. Berlitz: Cruising & Cruise Ships 2006, Douglas Ward, 2006.
3. Dickens, C.: American Notes, 1842.
4. Dickinson, B., Vladimir, A.: Selling the Sea: An Inside Look at the Cruise Industry, 1997.
5. Hobson J.S.P, Analysis of the US Cruise Line Industry, Tourism Management, Vol 14, Issue 6, Elsevier Science Ltd., 1993.
6. Hrvatski registar brodova: Pravila za statutarnu certifikaciju putniĉkih brodova u nacionalnoj plovidbi, 2008.
7. Jersey city : The Society of Naval Architects and Marine Engineers: Ship design and construction, Sv. 1, Sv. 2, 2003.-2004.
8. Mancini, M.: The CLIA Guide to the Cruise Industry, 2011.
9. Munsart, Craig A.: A Cruise ship primer : history & operations, 2015.
10. Peruĉić, D.: Cruising-turizam : razvoj, strategije i kljuĉni nositelji, 2013.
11. T. Luković & Z. Gržetić: Nautiĉko turistiĉko tržište u teoriji i praksi Hrvatske i europskog dijela Mediterana, Hrvatski hidrografski institut Split, 2007.

Internetski izvori i znanstveni ĉlanci

1. Florida – Carribean Cruise Association, godišnje izvješće, 2013.
<http://www.f-cca.com/downloads/2013-cruise-industry-overview.pdf>
2. Hrvatska enciklopedija, brodski stabilizator, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=68407>
3. <https://prigoda.hr/pgz-polozaj/>
4. <https://repozitorij.unizd.hr/islandora/object/unizd:5359/datastream/PDF/view>
5. <https://www.pgz.hr/o-zupaniji/>
6. <https://zir.nsk.hr/islandora/object/velegs:490/preview>
7. Institut za turizam (2007), Studija održivog razvoja kruzring turizma u Hrvatskoj
<https://mint.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/SAZETAK-Studija-kruzring.pdf>
8. International Convention for the Safety of Life at Sea (SOLAS), 1974
[https://www.imo.org/en/About/Conventions/Pages/International-Convention-for-the-Safety-of-Life-at-Sea-\(SOLAS\),-1974.aspx](https://www.imo.org/en/About/Conventions/Pages/International-Convention-for-the-Safety-of-Life-at-Sea-(SOLAS),-1974.aspx)

9. Jugović, A. (2020), Perspectives of cruise tourism in the City of Rijeka
<https://repository.pfri.uniri.hr/islandora/object/pfri%3A2595>
10. Luković, T., Naše more (2008), Analiza razvoja svjetskog i hrvatskog kruzinga
<https://hrcak.srce.hr/file/51254>
11. Pomorski zakonik, Narodne novine, 181/04 s izmjenama 76/2007 i 146/2008
<https://www.zakon.hr/z/310/Pomorski-zakonik>
12. Rajš, M (2019), Razvoj kruzing turizma u Republici Hrvatskoj
file:///C:/Users/Ella/Downloads/marijana_rajs.pdf
13. UNWTO, Svjetska turistička organizacija, <https://www.unwto.org/>
14. Frančić, V., Njegovan, M., Maglic, L. (2009), Analiza sigurnosti putničkih brodova
Pomorstvo, god. 23, br. 2, <https://hrcak.srce.hr/file/70360>

8. POPIS SLIKA

Slika 1 RMS Britannia.....	3
Slika 2 RMS Titanik.....	4
Slika 3 Disney Fantasy brod za kružna putovanja.....	5
Slika 4 Symphony of the Seas	6
Slika 5 Sovereign of the Seas, prvi mega kruzer	6
Slika 6 Celebrity Solstice	7
Slika 7 Trajekt "Hrvat"	8
Slika 8 Avanturistički kruzer.....	9
Slika 9 Riječni kruzer "Ariana" u Vukovarskoj luci	9
Slika 10 Botel Marina u Rijeci	10
Slika 11 Istraživanje nakon dolaska na destinaciju	10
Slika 12 Ekspedicijski kruzer Scenic Eclipse.....	10
Slika 13 Pogled iz zraka na Wonder of the Seas	11
Slika 14 Wonder of the Seas, najveći kruzer na svijetu	11
Slika 15 Primjer brodske konstrukcije s nepropusnim pregradama i vratima.....	14
Slika 16 Primjer generatora broda za kružna putovanja	15
Slika 17 Najveći motor na svijetu koji se nalazi na svakom brodu Oasis klase kopanije Royal Carribbean	16
Slika 18 Azipodi broda Odyssey of the Sea	17
Slika 19 Ljuljna kobilica, pasivni stabilizator	18
Slika 20 Aktivni stabilizator	18
Slika 21 Najposjećenije morske luke u Hrvatskoj od siječnja do listopada 2021. godine .	20
Slika 22 Model cruisinga u Hrvatskoj	21
Slika 23 Primorsko-Goranska županija na karti Hrvatske.....	22
Slika 24 Luke nautičkog turizma Primorsko-goranske županije	23
Slika 25 Broj putnika na jedrenjacima i kruzerima u luci Rijeka od 2003. do 2021.....	24
Slika 26 Kruzer Marella explorer 2 u Riječkoj luci.....	24
Slika 27 Kruzer Koningsdam u riječkoj luci	25
Slika 28 Kruzer Scenic Eclipse u luci Rijeka	25
Slika 29 Kruzer Europa u opatijskoj luci.....	26
Slika 30 Prvi kruzer u Krčkom akvatoriju.....	27
Slika 31 Kruzer Seabourn Quest na Rabu	27

9. POPIS TABLICA

Tablica 1 SWOT analiza perspektive kruzinga Primorsko- goranske županije	28
--	----